

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-49>

УДК 352.072.2

Тарас ВАСИЛЬЦІВ

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»

<https://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

tgvas77@ukr.net

Ростислав БАРАН

Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту Західноукраїнського національного університету

<https://orcid.org/0000-0002-3275-489X>

baranr32@gmail.com

ІНСТРУМЕНТИ ПРОТИДІЇ СИСТЕМНІЙ КОРУПЦІЇ: АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ

У дослідженні розкрито актуальність проблематики формування та реалізації державної політики протидії корупції як критично негативного чинника щодо забезпечення економічної безпеки підприємництва в країні. Метою дослідження визначено ідентифікацію інструментів протидії системній корупції в Україні та зміцнення за рахунок цього низки важливих параметрів економічної безпеки підприємництва. Зроблено висновок, що попри низку позитивних змін системну корупцію подолати все ще не вдалося. Під системною корупцією запропоновано розуміти корупційні дії в системі органів державної влади, пов'язані з великими обсягами операцій і коли корупція перетворилася на систему, для якої характерні: сукупність взаємопов'язаних між собою елементів, наявність двох або більшої чисельності типів зв'язків, існування ієрархічних рівнів корупції, самоорганізованість та відтворювальність корупційних і пов'язаних із ними процесів. Системна корупція породжує відповідні системні негативні наслідки, одним з яких, безумовно, є демотивація до підприємництва, відповідно, критичний спад ділової активності населення, а, відтак, конкуренції на ринках, інвестицій, зайнятості і т. п. Доведено, що політика протидії системній корупції має бути системною і опиратися на комплекс інструментів, спрямованих на виправлення ситуації за всіма рівнями відносин, видами економічної діяльності та часовими горизонтами. Ефективна реалізація прикладних засад державної політики детінізації національної економіки потребує проектування організаційно-економічного механізму протидії системній корупції, особливо у базових видах економічної діяльності, що позиціонується як регулятор негативних господарських процесів, функціонування якого спрямоване на дотримання засад прозорості у відносинах бізнесу та влади, відсутності хабарництва, легалізації тіншового капіталу, зменшення масштабів обігу тіншових оборудок, підвищення прозорості господарювання та подолання диспаритету між обсягами податкових надходжень і реальними масштабами господарювання суб'єктів національної економіки.

Ключові слова: системна корупція, економічна безпека бізнесу, механізм протидії корупції, інструменти посилення економічної безпеки, суб'єкти підприємництва.

Taras VASYLTSIV

S. I. «Institute of Regional Studies named after M. I. Dolishnyi National Academy of Sciences of Ukraine»

Rostyslav BARAN

Ivano-Frankivsk Educational and Scientific Institute of Management of the West Ukrainian National University

TOOLS FOR ANTI-SYSTEMIC CORRUPTION: ASPECTS OF ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS

The study revealed the relevance of the issue of the formation and implementation of the state anti-corruption policy as a critical negative factor in ensuring the economic security of entrepreneurship in the country. The purpose of the study is to identify the tools for combating systemic corruption in Ukraine and to strengthen a number of important parameters of the economic security of entrepreneurship due to this. It was concluded that despite a number of positive changes, systemic corruption has still not been overcome. Systemic corruption is proposed to be understood as corrupt actions in the system of state authorities, associated with large volumes of operations and when corruption has turned into a system characterized by: a set of interconnected elements, the presence of two or more types of connections, the existence of hierarchical levels of corruption, self-organization and reproducibility of corruption and related processes. Systemic corruption gives rise to corresponding systemic negative consequences, one of which, of course, is demotivation to entrepreneurship, respectively, a critical decline in business activity of the population, and, therefore, competition in the markets, investments, employment, etc. It has been proven that the policy of combating systemic corruption should be systemic and based on a set of tools aimed at correcting the situation at all levels of relations, types of economic activity and time horizons. The effective implementation of the applied principles of the state policy of decriminalization of the national economy requires the design of an organizational and economic mechanism for combating systemic corruption, especially in the basic types of economic activity, which is positioned as a regulator of negative economic processes, the functioning of which is aimed at observing the principles of transparency in business and government relations, the absence of bribery, the legalization of shadow capital, reducing the scale of the circulation of shadow tools, increasing the transparency of management and overcoming the disparity between the amount of tax revenues and the real scale management of subjects of the national economy.

Keywords: systemic corruption, economic security of business, anti-corruption mechanism, tools for strengthening economic security, business entities.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Попри низку позитивних змін, які відбулися в економіці та суспільстві України, у т. ч. вже в середовищі повномасштабної війни, системну корупцію подолати все ще не вдалося. Йдеться про

корупційні дії в системі органів державної влади, пов'язані, по-перше, з великими обсягами операцій і, по-друге, коли корупція перетворилася на систему, для якої характерні: сукупність взаємопов'язаних між собою елементів, наявність двох або більшої чисельності типів зв'язків, існування ієрархічних рівнів корупції, самоорганізованість та відтворювальність корупційних і пов'язаних із ними процесів.

Системна корупція породжує відповідні системні негативні наслідки, одним з яких, безумовно, є демотивація до підприємництва, відповідно, критичний спад ділової активності населення, а, відтак, конкуренції на ринках, інвестицій, зайнятості і т. п.

Ефективно протидіяти системній корупції можливо лише зі застосуванням системних заходів державної антикорупційної політики. Відтак, їх обґрунтування та ідентифікація характеризується високим рівнем своєчасності і актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Прояви і наслідки корупції, а також її внесок у формування викликів, ризиків і загроз функціонування суб'єктів бізнесу достатньо комплексно досліджені у публікаціях таких науковців, як Т. Васильців, М. Пасічник [1, с. 128–135], І. Доценко [4, с. 73–78], Р. Лупак [8, с. 320–325], І. Федулова [13, с. 29–45] та ін.

Виявленню дієвих механізмів, інструментів та засобів у системі державної політики подолання системної корупції присвячені праці Б. Головкина [2, с. 15–18], Е. Невмержицького [9, с. 22–28], В. Ноніка [10, с. 99–105], К. Рудої [11, с. 69–73], І. Скобіної, К. Дубича [12, с. 120–126] та ін.

Методико-прикладні засоби протидії корупції для суб'єктів господарювання напрацьовані у підсумку досліджень таких науковців, як М. Денисенко [3, с. 61–65], Я. Качмарик, П. Куцик [5, с. 34–39], Д. Костенко [6], Ю. Костенко, О. Короленко, М. Гузь [7], І. Федулова [14, с. 64–73].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Водночас, ці та інші результати досліджень все ще критично не змінили стан справ з корупцією та її негативним впливом на економічну безпеку України, де рівень корупції все ще критично високий і ця обставина актуалізує нові дослідження в цій сфері.

Формулювання цілей статті

Метою статті є ідентифікація інструментів протидії системній корупції в Україні та зміцнення за рахунок цього низки важливих параметрів економічної безпеки підприємництва.

Виклад основного матеріалу

Отже, державна політика протидії системній корупції та забезпечення посилення економічної безпеки підприємництва в Україні має бути системною. Аспект системності в тому числі передбачає визначення та досягнення коротко-, середньо- і довгострокових цілей державного регулювання в цій сфері (рис. 1).

Формування ефективного організаційно-економічного механізму протидії системній корупції у базових видах економічної діяльності потребує системної орієнтації на досягнення стратегічних пріоритетів, серед яких доцільно виділити такі: 1) удосконалення інституційного середовища протидії системній корупції та детінізації економічних відносин, протидії руйнівним корупційним впливам на функціонування базових видів економічної діяльності та забезпечення прозорості ведення бізнесу; 2) побудова механізмів комплексної протидії лобіюванню приватно-комерційних інтересів з боку представників органів державної влади та мінімізація ризиків виникнення потенційних конфліктів інтересів між суб'єктами владних структур і бізнесу; 3) розбудова ефективної системи контролю за організацією та веденням господарських відносин у розрізі базових видів економічної діяльності; 4) стимулювання юридично-правової формалізації діяльності незареєстрованих тінювих суб'єктів господарювання та підвищення рівня довіри між представниками бізнес-середовища та органами державної влади; 5) формування інструментарію подолання протидії системній корупції у базових видах економічної діяльності, детінізації виплати заробітної плати та становлення практики прозорого найму працівників; 6) забезпечення інфраструктурної підтримки та стимулювання процесів протидії системній корупції та детінізації економічних відносин суб'єктів національної економіки.

Для належної реалізації стратегічних завдань державної політики зміцнення економічної безпеки підприємництва в Україні необхідно сформувати її повноцінний інституціональний базис.

Доцільність заходів у цьому напрямі підтверджується тим, що інфраструктура не лише економічної безпеки, але й підтримки підприємництва в Україні є недостатньою та значно поступається розвиненим країнам світу, вітчизняне законодавство не передбачає належних стимулів створення і розвитку сукупності інституцій безпеки підприємництва, залишаючи їх лише для регіонів та міст, які володіють належними фінансовими засобами та які бажають добровільно працювати у цьому напрямі. Тому вітчизняна мережа інституцій підтримки підприємництва перебуває під загрозою руйнування (йдеться не про кількість інституцій підтримки, а їх можливості).

Для покращання інституціонального базису безпеки підприємництва необхідно взяти важливі заходи за такими трьома підсистемами: інформаційна, прийняття стратегічних рішень та мотиваційна.

Рис. 1. Систематизація цілей механізму державної політики протидії системній корупції та зміцнення економічної безпеки підприємництва в Україні

Важливим аспектом удосконалення інституційного середовища економічної безпеки підприємництва в Україні (спрямованого передусім на відновлення інноваційно-інвестиційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, коопераційних зв'язків у межах економіки) є сприяння створенню та розвитку техніко-впроваджувальних спеціальних економічних зон (пов'язаних із науково-виробничими та інноваційними завданнями), торгових та промислових зон (для утворення переробних підприємств, складальних цехів, створення промислових зразків та зразків інноваційної продукції, нових технологій виробництва, зорієнтованих на використання регіональних чи локальних конкурентних переваг), здійснення планування і стимулювання розвитку систем якості управління підприємствами промислових територіально-галузевих виробничих систем (кластерів), підвищення їх конкурентоспроможності, утворення на базі асоціативних підприємницьких структур (із забезпеченням відповідного фінансування їх роботи) комітетів розвитку підприємницьких мереж.

При тому, оперативні заходи державної політики зміцнення економічної безпеки підприємництва необхідно формувати за основними (найбільш незабезпеченими) характеристиками його середовища – система оподаткування, дозвільна сфера, ліцензування, державний нагляд у сфері господарської діяльності, інноваційна інфраструктура, фінансово-інвестиційне та техніко-технологічне забезпечення.

Раціональність системи оподаткування значною мірою визначає стимули підприємницької та ділової активності населення. В умовах надмірного податкового тиску частина підприємств чи обсягів їх господарської діяльності об'єктивно спрямовується у тіньовий сектор, що негативно впливає на характеристики конкурентного середовища, створює переваги для тіньового сектора порівняно з суб'єктами, які здійснюють легальну підприємницьку діяльність, часто призводить до розвитку неформальних відносин між представниками органів державного управління, контролюючих структур, підприємцями і навіть до криміналізації підприємницького середовища. З метою удосконалення вітчизняної податкової системи у контексті зміцнення економічної безпеки підприємництва необхідним є прийняття законодавчих норм, які б передбачали рівність і взаємну „симетричну” адміністративну та майнову відповідальність держави і платників податків; перегляд складу і ставок податків із метою оптимізації загального податкового навантаження та зниження рівня асиметрії його розподілу в центральний і місцеві бюджети, за видами економічної діяльності та за видами податків; реформування стягнення ПДВ та введення податку на нерухомість; забезпечення дотримання вимог Бюджетного кодексу України та законів України „Про

систему оподаткування” і „Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” при внесенні змін до податкового законодавства; врахування світового досвіду, зокрема принципів системи оподаткування країн-членів ЄС; сприяння розвитку інноваційно-інвестиційного типу виробництва – розширеного відтворення матеріальних благ переважно інноваційного характеру; спрощення порядку нарахування амортизації основних засобів; внесення до розрахунку бази оподаткування всіх витрат, пов’язаних із веденням бізнесу; заохочення інвестиційного використання коштів, які легалізуються; запровадження податкових стимулів до нагромадження та інвестування коштів в інноваційний сектор; звуження фінансової бази тіньового господарювання через зменшення рівня оподаткування фізичних осіб на величину документально підтверджених коштів, витрачених на розвиток людського капіталу; удосконалення правових засад оподаткування суб’єктів малого підприємництва.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Політика протидії системній корупції має бути системною і опиратися на комплекс інструментів, спрямованих на виправлення ситуації за всіма рівнями відносин, видами економічної діяльності та часовими горизонтами. Ефективна реалізація прикладних засад державної політики детінізації національної економіки потребує проектування організаційно-економічного механізму протидії системній корупції, особливо у базових видах економічної діяльності, що позиціонується як регулятор негативних господарських процесів, функціонування якого спрямоване на дотримання засад прозорості у відносинах бізнесу та влади, відсутності хабарництва, легалізації тіньового капіталу, зменшення масштабів обігу тіньових оборудок, підвищення прозорості господарювання та подолання диспаритету між обсягами податкових надходжень і реальними масштабами господарювання суб’єктів національної економіки. Забезпечення ресурсно-функціональної спроможності організаційно-економічного механізму протидії системній корупції потребує формування його раціональної структурної будови, що агрегується з таких елементів, як: 1) організаційний апарат та інституційно-базовий блок (інституційне середовище антикорупційної діяльності, інструменти протидії лобіюванню комерційних інтересів з боку представників органів державної влади, система моніторингу та контролю господарських відносин); 2) економічний апарат і функціонально-галузевої блок (інструменти стимулювання юридичної відповідальності представників влади, а також суб’єктів господарювання, засоби подолання корупційних проявів, інфраструктурне забезпечення антикорупційної політики держави й громадянського суспільства).

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються просторово-галузевого моделювання розвитку та впливу процесів корупції на економічну безпеку бізнесу.

Література

1. Васильців Т. Г., Пасічник М. Б. Чинники та джерела загроз економічній безпеці підприємства. Науковий вісник НЛТУ України. 2008. Вип. 18 (10). С. 128–135.
2. Головкин Б. М. Запобігання корупції : підручник. Харків : Право, 2019. 296 с.
3. Денисенко М. П. Заходи покращення фінансового стану підприємства у сучасних умовах господарювання. Економіка і держава. 2019. № 12. С. 61–65.
4. Доценко І. О. Стратегія управління фінансовими ризиками підприємства в процесі формування його фінансової безпеки. Modern Economics. 2020. № 20. С. 73–78.
5. Качмарик Я. Д., Куцик П. О., Лупак Р. Л., Качмарик І. Я. Економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності торговельного підприємства : монографія. Львів : ЛА «Піраміда», 2012. 208 с.
6. Костенко Д. В. Поняття корупції, її сутнісні характеристики, основні підходи дослідження. Державно-управлінські студії. 2018. № 10. URL: <http://box5800.temp.domains/~ipkeduua/poniattiakoruptsii-yii-sutnismi-kharaktery%20styky-osnovni-pidkhody-doslidzhennia/>.
7. Костенко Ю., Короленко О., Гузь М. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. Електронний журнал. 2022. Вип. 43. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1758>.
8. Лупак Р. Л. Економічне обґрунтування стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства. Бізнес Інформ. 2013. № 4. С. 320–325.
9. Невмережницький Е. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія. Київ : КНТ, 2008. 368 с.
10. Нонік В. В. Дослідження сутності та трактування поняття «корупція»: еволюційний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 3. С. 99–105.
11. Рудой К. М. Запобігання корупції як напрямок забезпечення міжнародної безпеки. Правова держава. 2015. № 19. С. 69–73.
12. Скобіна І. І., Дубич К. В. Організаційно-правові засади запобігання корупції в державному управлінні. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 8. С. 120–126.
13. Федулова І. В. Ідентифікація ризиків як складова ризик-менеджменту. Інтелект XXI. 2016. № 4. С. 29–45.

References

1. Vasylytsiv, T. G., Pasichnyk, M. B. (2008). Factors and sources of threats to the economic security of the enterprise. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*. Issue 18 (10). pp. 128-135.
2. Golovkin, B. M. (2019). Prevention of corruption: a textbook. Kharkiv: Pravo. 296 p.
3. Denysenko, M. P., Zazimko, O. P. (2015). Main aspects of assessing the financial state of the enterprise. *Agroworld*. no. 10. pp. 52–58.
4. Dotsenko, I. O. (2020). Strategy of managing financial risks of an enterprise in the process of forming its financial security. *Modern Economics*. no. 20. pp. 73–78.
5. Kachmarik, Y. D., Kutsik, P. O., Lupak, R. L., Kachmarik, I. Ya. (2012). The economic mechanism of ensuring the competitiveness of a trading enterprise. Lviv : LA «Piramida». 208 p.
6. Kostenko, D. V. (2018). Concept of corruption, its essential characteristics, main research approaches. *Public administration studies*. no. 10. URL: <http://box5800.temp.domains/~ipkeduua/poniattiakoruptsii-yii-sutnisni-kharaktery%20styky-osnovni-pidkhody-doslidzhennia/>.
7. Kostenko, Yu., Korolenko, O., Guz, M. (2022). Analysis of the financial stability of the enterprise in the conditions of martial law. Economy and society. *Electronic magazine*. Is. 43. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1758>.
8. Lupak, R.L. (2013). Economic justification of strategic management of the competitiveness of the enterprise. *Business Inform.* no. 4. pp. 320-325.
9. Nevmrezhytskyi, E. V. (2008). Corruption in Ukraine: causes, consequences, counteraction mechanisms. Kyiv: KNT. 368 p.
10. Nonik, V. V. (2019). Research of the essence and interpretation of the concept of "corruption": an evolutionary aspect. *Investments: practice and experience*. no. 3. pp. 99–105.
11. Rudoi, K. M. (2015). Prevention of corruption as a direction of ensuring international security. *Constitutional state*. no. 19. pp. 69–73.
12. Skobina, I. I., Dubych, K. V. (2021). Organizational and legal principles of prevention of corruption in state administration. *Investments: practice and experience*. no. 8. pp. 120–126.
13. Fedulova, I. V. (2016). Identification of risks as a component of risk management. *Intelligence XXI*. no. 4. P. 29–45.